

Copleșitor de frumos și bogat ilustrată, noua carte a lui Radu Oltean, unul dintre cei mai buni artiști de reconstituire istorică din Europa, aduce în prim-plan civilizația geților, cei cărora le datorăm, poate, cele mai faimoase piese arheologice intrate în patrimoniul național. Cu o forță sintetică impresionantă, autorul pune cinci sute de ani de istorie, de la campania lui Darius împotriva sciților la Burebista, în necesarul lor context, expunând cum și de ce, în acea perioadă îndepărtată, spațiul Dunării de Jos a făcut parte din rețelele de autoritate și interes ale celor mai mari puteri politice și culturale ale lumii antice: persii, sciții, tracii, grecii, macedonenii, celții și romanii.

Scrisă cu farmec și claritate, ca o incursiune într-o lume de conexiuni și interferențe, cartea se bazează pe un efort imens de documentare. Ca un traducător expert în limbi exotice, Radu Oltean reușește să transpună într-un discurs logic și accesibil rafturi întregi de volume tehnice de specialitate, ore de discuții cu arheologi și istorici, nenumărate vizite și călătorii pe șantiere arheologice sau în muzee.

De la reconstituirile de cetăți de refugiu de zeci de hectare, de orașe grecești din vestul Mării Negre, de morminte elenistice fastuoase cu cavouri pictate până la panopliile sofisticate de războinici, ritualurile funerare și scenele de luptă, Radu Oltean confirmă, pagină cu pagină, ideea că reconstituirea grafică este o formă legitimă de cercetare arheologică.

—*Maria-Magdalena Ștefan, arheolog, Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni*

Privind nu doar la peisajul contemporan, ci și chiar cu un secol în urmă, este limpede că ne lipsește o sinteză despre istoria geto-dacică. Cărțile care s-au mai scris pe aceste teme sunt fie depășite de mult, fie incomplete ori scrise atât de tehnic, încât sunt de-a dreptul insipide și nefolositoare cititorului pasionat de istorie. Dincolo de necesarele sinteze, cel mai mult ne lipsesc lucrările de popularizare. Cartea lui Radu Oltean repară într-o mare măsură suita de neajunsuri enumerate mai sus, neajunsuri care au permis de prea mult timp proliferarea celor mai năstrușnice teorii dacomane. Scrisă simplu, curgător și dublată de ilustrații excelente, ea reușește să ducă cititorul cu ochii minții în vremea geților și a dacilor, reconstituind secvențe de istorie vie. Știu foarte puțini istorici care pot face acest exercițiu istoriografic și nu știu pe nimeni care poate desena atât de realist cum o face Radu Oltean. El reușește asta prin cunoașterea profundă a Antichității nord-balcanice, prin exercițiul și studiul permanent în raport cu secvența istorică studiată, prin detalierea fiecărui reper istoric util sau necesar și mai ales prin lărgirea plajei de observație și prin integrarea geților și a dacilor în planul geografic și istoric general. Nu foarte mulți istorici consacrați pot face acest efort de a părăsi nișa confortabilă de interes; cu atât mai valoroasă este această lucrare.

—*Cătălin Borangic, arheolog*

Avem în față o carte de istorie ilustrată care pune în valoare secvențe ale unei perioade istorice puțin cunoscute de publicul larg. Lucrarea își propune să ridice un colț al vălului care ascunde istoria neamurilor din Antichitatea balcanică și ne ajută să înțelegem mărirea și decăderea tracilor de la sud și de la nord de Dunăre.

Efortul de documentare, pentru ca fiecare detaliu, oricât de mărunț, să reflecte imaginea oamenilor care au trăit în acele vremuri, este extraordinar și conferă o valoare incontestabilă acestui demers.

—*Iosif Vasile Ferencz, arheolog, Muzeul Civilizației Dacice și Romane, Deva*

Rod al unei munci de documentare întinse pe mai mulți ani, ce a implicat numeroase vizite în muzee, în biblioteci și pe șantiere arheologice, volumul acesta aduce în fața pasionaților de trecut lumea fascinantă și atât de puțin cunoscută a geților. Precum ne-a obișnuit din lucrările sale precedente, Radu Oltean prezintă informațiile istorice și arheologice într-un limbaj plăcut, ușor de înțeles, îmbinând textul cu splendide reconstituiri grafice, care reușesc să aducă la viață crâmpoșe dintr-o lume veche de aproape două milenii și jumătate. O premieră pentru istoriografia românească; recomand această carte tuturor pasionaților de istorie.

—*Alexandru Berzovan, arheolog, Institutul de Arheologie al Academiei Române, Iași*

Radu Oltean ne invită din nou într-o incursiune istorică plină de culoare, de data aceasta de-a lungul ultimelor cinci secole ale erei vechi, urmărindu-i pe geți, în conexiune cu neamurile vecine, de la primele atestări în izvoarele vremii până la apogeul lor politic, militar, economic și cultural, sub regele Burebista. Este o lucrare îndelung și minuțios documentată, atât din perspectiva izvoarelor istorice, cât și din cea a descoperirilor arheologice, care prind cu adevărat viață prin intermediul graficii de excepție. Printre reconstituirile propuse sunt descoperiri și cercetări arheologice dintre cele mai recente, precum Movila Documaci, de lângă Mangalia, iar în propunerile de contextualizare apar chiar și piese arheologice cu utilitate controversată, precum capul de argint din mormântul de la Peretu. Reconstituirea de mare rafinament și expresivitate a Callatisului în perioada elenistică își va dovedi utilitatea inclusiv pentru istorici și arheologi.

—*Dragoș Măndescu, arheolog, Muzeul Județean Argeș*

Bine cunoscut publicului iubitor de istorie, graficianul și ilustratorul Radu Oltean a început de mai multă vreme să-și însotească reconstituirile grafice cu texte destinate popularizării istoriei antice și medievale. Noua sa carte este dedicată unui personaj-cheie al istoriei antice de la Dunărea de Jos, dar și al mitologiei național-comuniste, getul Burebista. Însă imaginea celui care a creat „o mare stăpânire“ este un prilej pentru reconstituirea mai amplă a istoriei sociale a geților, de la prima lor mențiune și până spre mijlocul secolului I î.cr. Excelent ilustrată și bine documentată, scrisă într-un limbaj accesibil unui public mai larg, cartea lui Radu Oltean va contribui fără îndoială la o mai limpede înțelegere a locului și rolului geților în istoria spațiului actual al României.

—*Florian Matei-Popescu, arheolog, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan“, București*

Radu Oltean (n. 1970) este astăzi unul dintre cei mai apreciați autori de ilustrație documentară cu subiect istoric. A absolvit Academia de Arte din București, Secția grafică, în 1997. A debutat cu seria de colaborări cu Neagu Djuvara: *Cum s-a născut poporul român* (2001), *Mircea cel Mare și luptele sale cu turcii* (2001), *De la Vlad Țepeș la Dracula Vampirul* (2003; trad. engl. *From Vlad the Impaler to Dracula the Vampire*, 2011), apărute la Humanitas. Pasiunea lui pentru ilustrația documentară este dublată de aplecarea spre studiul științific al istoriei; lucrările sale se bazează pe analiza riguroasă deopotrivă a izvoarelor directe și a cercetărilor celor mai recente. A conceput proiecte editoriale care valorifică un patrimoniu iconografic cvasinecunoscut publicului larg: *Bucureștii – 550 de ani de la prima atestare documentară* (editor și coordonator, 2009), *Carol Popp de Szathmari, fotograful Bucureștilor* (2013, în colaborare cu Emanuel Bădescu), *Bucureștii Belle-Epoque* (2016, în colaborare cu Emanuel Bădescu). Volumul *Art historia: Ilustrația istorică între artă și știință / Historical Illustration Between Art and Science* (2018) reunește cele mai frumoase lucrări ale sale, apărute în țară sau în prestigioase publicații de profil din străinătate, cu care colaborează în mod constant. *Dacia: Războaiele cu romanii. I. Sarmizegetusa* (2014), primul dintr-o serie de două volume bogat ilustrate care sintetizează stadiul actual al cercetărilor în domeniu, a fost tradus în spaniolă și în engleză și reeditat la Humanitas în 2019. *Cetăți, castele și alte fortificații din România* este o monografie amplă, unică în spațiul istoriografiei românești, concepută în patru volume, dintre care au apărut primele două (2015, 2020).

Referenți științifici: Maria-Magdalena Ștefan, Cătălin Borangic, Iosif Vasile Ferencz

Redactor: Radu Gârmacea

Machetă: Radu Gârmacea, Radu Oltean

Corector: Andreea Niță

DTP: Iuliana Constantinescu, Radu Dobreci, Dan Dulgheru

Tipărit la Bookart Printing

© HUMANITAS, 2021

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Oltean, Radu

Geții lui Burebista și lumea lor / Radu Oltean. –

Humanitas, 2021

Conține bibliografie

ISBN 978-973-50-7135-6

94

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021.408.83.50, fax 021.408.83.51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0723.684.194.

GETII , LUI BUREBISTA ȘI LUMEA LOR DE RADU OLTEAN

HUMANITAS

PRIMII OAMENI	5
Calul, roata și căruța	6

GRECI, PERȘI, SCIȚI, ILIRI ȘI TRACI	8
Grecii	9
Ilirii	12
Sciții	12
Perșii	16
Tracii	21
Tracii odrizi și regatul lor	21
Unde locuiesc geții	25
Geții din Moldova și cetățile lor	26
Geții din Muntenia	29

RIDICAREA MACEDONIEI. FILIP ȘI ALEXANDRU	32
Sciții și campania lui Filip II	33
Moștenirea lui Filip	35
Alexandru și campania contra triballilor și geților.	
Prima atestare a geților la nordul Dunării	37
Alexandru în Asia	40
Războaiele Diadohilor	42

LISIMAH, REGELE TRACIEI	44
-------------------------------------	----

CULTURA ȘI CIVILIZAȚIA TRACILOR ÎN SECOLELE VI-III	54
Portul	55
Războiul	58
Arta	66
Mormintele aristocraților traci	70
Mormintele princiare din lumea getică de la sudul Dunării	73
Mormintele de la nordul Dunării	76
Religiile tracilor	77

INVAZIA CELȚILOR	82
Celții în Transilvania	83
Invazia celților în Grecia	85
Scordiscii	87

CĂDEREA MACEDONIEI ȘI RIDICAREA ROMEI	88
Romanii ajung în Balcani	88
Ultimul rege al Macedoniei	89
Bastarnii în Tracia	90

CINE SUNT DACII	92
Atacurile barbare împotriva romanilor	92
Dispariția celților	93
Dacii: primele atestări	98
Un nou tip de războinici balcanici	98
Numele dacilor	100
Ce este Dacia	101
Renașterea geților	102
Armele geto-dacilor	103
Războaiele mitridatice	111

BUREBISTA ȘI EPOCA SA	114
Izvoarele	114
De unde venea Burebista	117
Împotriva celților	119
Împotriva orașelor pontice	122
Ambasada la romani. Sfârșitul	123
Societatea geto-dacilor înainte și după Burebista	124
Cetățile	125
De la Burebista la Decebal	132

<i>Bibliografie</i>	134
<i>Mulțumiri</i>	136

PRIMII OAMENI

Strămoșii noștri, oamenii moderni, au venit pentru prima dată în Europa din Asia Mică peste Bosfor și Dardanele în urmă cu vreo cincizeci de milenii. Pe atunci, strămtorile de azi alcătuiau o limbă de uscat ce lega Anatolia de Peninsula Balcanică și închidea un lac uriaș, care avea să devină, acum șapte-opt mii de ani, Marea Neagră. Urmele acestor primii oameni moderni se găsesc la nord și la sud de Dunăre. De aici s-au răspândit pe tot continentul, într-un proces îndelungat, de mii de ani.

Tot pe aceeași poartă a Peninsulei Balcanice au intrat în Europa, acum vreo 8.500 de ani, și cei care au adus **Revoluția Neolitică**. Dacă primii oameni erau vânători-culegători, acești oameni neolitici

*NEOLITICUL TÂRZIU, cca 5000 î.CR.
Reconstituirea unei scene de viață
cotidiană din casa unei familii din
cultura Cucuteni, una din cele mai
spectaculoase și specifice culturi
neolitice din estul Europei (România,
Republica Moldova și Ucraina).*

ÎN EPOCA TÂRZIE A BRONZULUI (1000–800 î.CR.), în Transilvania și Ungaria au înflorit civilizații aflate în strânsă legătură cu lumea italică, de unde importau arme și produse de lux. În sec. XIX a fost descoperită în comuna Arcalia (Bistrița-Năsăud) o roată de bronz provenind de la un car de război cu două roți, asemănător celor pomenite de Homer în Iliada – un import din Italia.

cultivau pământul și creșteau animale. Domesticiseră animalele și plantele cu câteva mii de ani mai înainte, în Orientul Apropiat și Mijlociu, și le-au adus cu ei în Europa, unde s-au răspândit treptat, timp de patru milenii. În estul și centrul continentului au ajuns între milenii șapte și cinci. Timp de mii de ani, pe teritoriul de azi al Ucrainei, Moldovei, României, Bulgariei au înflorit numeroase culturi neolitice de agricultori: Hamangia, Cucuteni, Gumelnița și altele. Acești oameni aveau unelte de piatră, os și lemn (uneori, rar, și de cupru) și case mari, din nuiele și chirpici acoperite cu paie.

CALUL, ROATA ȘI CĂRUȚA

Acum 4.500 de ani, din stepa pontică – întinderea enormă din nordul Mării Negre, unde se află azi Ucraina și sudul Rusiei – s-au pus în mișcare valuri-valuri de nomazi. În acest spațiu vast au evoluat popoare de păstori războinici, care își înmormântau căpeteniile sub movile înalte de pământ (tumuli sau kurgane) și care vorbeau limbi apropiate, ce se trăgeau probabil dintr-o limbă unică, denumită convențional de lingviști „proto-indoeuropeană“.

Aceste neamuri sunt primele care au domesticit calul, cândva în jurul anului 3000 î.CR., și astfel au putut să călătorească mai repede și mai departe. Caii nu erau călăriți la început, ci erau folosiți la tracțiune. Căci în paralel cu domesticirea calului a fost dezvoltată și

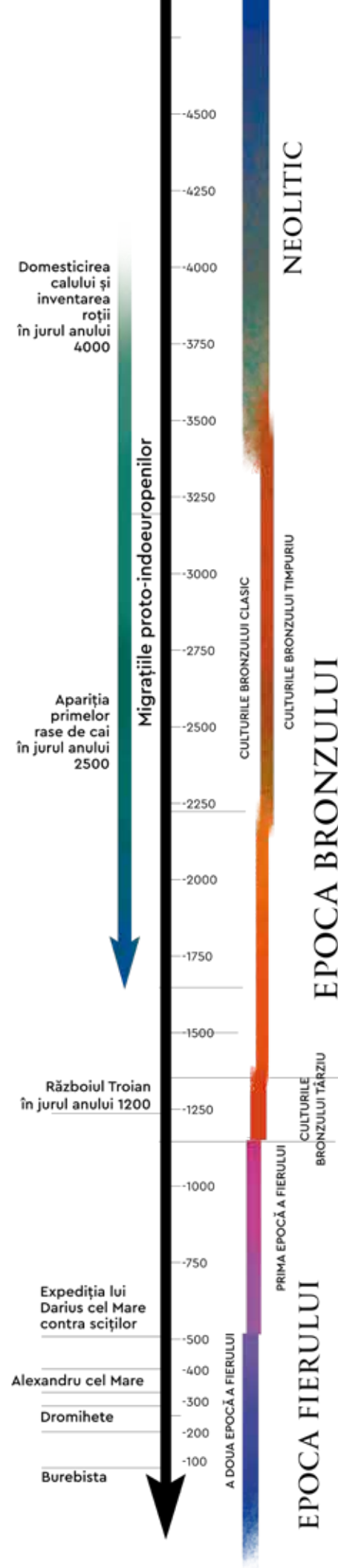
roata... Calul, roata și căruța, iată un trio care a dus la o altă revoluție. Timp de aproape 2.000 de ani, pornind din steпа pontică, **neamurile indoeuropene**, cum aveau să fie numite de savanți în epoca modernă, s-au împrăștiat spre toate zările, ducând cu ele graiuri și un mod de viață diferit de al vechilor agricultori din Neolitic. Unii au migrat către est și sud-est, către Marea Caspică, Iran, India, până în vestul Chinei, alții către sud, spre Anatolia, peste Caucaz, alții către Apusul european. Războinicii indoeuropeni au supus populațiile sedentare pe pământurile cărora s-au așezat; le-au impus căpeteniile lor, instituțiile lor sociale, limba lor și credințele lor religioase, structurate în jurul unui zeu al cerului, părinte atotputernic al tuturor zeilor.

Și cam tot pe atunci a început și revoluția bronzului – metalul dur obținut din topirea a zece părți de cupru cu o parte de cositor și din care oamenii își vor făuri unelte, arme și podoabe mai bune și mai frumoase. **Epoca Bronzului** a ținut de pe la 3000 î.CR. până pe la 800 î.CR., când s-au ivit zorii primei Epoci a Fierului.

Foarte multe din obiectele de bronz găsite de arheologi sunt arme, majoritatea, adevărate opere de artă: spade, pumnale, topoare, coifuri, platoșe, brățări-apărători, cnemide (apărători de gambă), care de luptă (roți), piese de harnașament luxoase și altele asemenea – fiindcă cei mai puternici și mai bogați oameni erau războinicii. Societatea se dezvoltase suficient încât să susțină războaie la scară mai mare. Oamenii Epocii Bronzului apreciau vitejia și cruzimea în luptă, gloria și onoarea. Acum se dezvoltă idealul luptătorului-erou, atât de cunoscut din epopeile lui Homer și din miturile Greciei antice. Societățile lor erau conduse de regi războinici, cu drept de viață și de moarte asupra supușilor. Pentru a-și afișa statutul, ei purtau însemne, obiecte, arme minunate, care să-i ridice în ochii celorlalți. Își organizau armate, se luptau sau se aliau între ei, în funcție de interesele de moment. Iar pentru a se apăra au început să-și construiască cetăți mai mari, să ridice valuri înalte de pământ întărite cu structuri complicate de lemn sau chiar de piatră, precum, în lumea mediteraneeană, Troia, Micene, Tirint sau Cnossos.

Și tot acum a apărut scrisul la unele popoare, mai întâi cu ideograme (imagini simplificate), apoi fonetic. La început, scrisul era menit a înlesni administrația – liste de bunuri, mărfuri, taxe și impozite. Căci în Epoca Bronzului unele societăți au ajuns la o prosperitate nemaivăzută până atunci, ba chiar putem vorbi pentru prima dată de rețele de comerț care leagă toate colțurile lumii vechi.

În cursul secolelor și mileniilor, din amestecul neamurilor indoeuropene cu autohtonii cuceriți vor lua naștere popoarele lumii vechi despre care vom vorbi în cartea noastră: și sciții stepelor eurasiatice, și mezii, parții, perșii iranienii, și popoarele Anatoliei străvechi, și grecii, tracii, ilirii, italicii, celții și germanicii din Europa. Formarea acestor popoare nu s-a petrecut însă nici în același timp, nici în același fel în toate părțile; trebuie să ne imaginăm o istorie care curge și tot curge, asemenea unui râu cu zeci de brațe, unele mai rezezi, altele mai leneșe, unele mai limpezi, altele mai tulburi, iar brațele acestea se unesc și se amestecă ori, dimpotrivă, se despart, pe măsură ce apa tot coboară la vale.

GRECI, PERȘI, SCIȚI, ILIRI ȘI TRĂCI

Am vrut să scriu această carte cu gândul să povestesc despre geți, acel neam tracic pe care îl știm drept strămoș al nostru, alături de daci. Dar pentru aceasta trebuie să ne întoarcem în timp până în veacul al VI-lea î.CR., atunci când geții apar prima dată în izvoare scrise. Iar din istoria geților nu vom putea înțelege mare lucru fără a cunoaște cât de cât istoria tracilor în ansamblul ei. Și nici pe aceasta nu o putem înțelege izolată, cu atât mai mult cu cât tracii, deși un neam numeros – sau mai bine zis o familie de neamuri –, nu au creat vreun imperiu și nici măcar un singur stat, ci mai multe regate, cu granițe schimbătoare, unele dispărând în curs de câteva generații pentru a lăsa locul altor formațiuni politice tracice. Și, cum istoria tracilor a fost puternic influențată de vecinii lor, fie ei Imperiul Ahemenid al perșilor, grecii cu feluritele lor state și alianțe, sciții, celtii, ilirii, Macedonia sau Republica Romană, va trebui să explic – uneori mai detaliat, alteori mai puțin – cum s-au întâmpat lucrurile

RĂSPÂNDIREA COLONIILOR GRECEȘTI ÎN SEC. VII–IV Î.CR.
Pentru comparație, am adăugat pe hartă și o parte din coloniile feniciene.

în toată această parte de lume: în sud-estul Europei și până în nesfârșitele întinderi de stepă din nordul Mării Negre ori în Asia Mică și chiar mai departe.

Iată deci că povestea despre geți este un bun prilej de a afla mult mai multe. Nu vă voi spune nicio istorie doar a geților, nici doar a Antichității României de azi. Va trebui să vă arăt pe rând cine erau tracii și sciții, ce căutau grecii pe țărmurile Mării Negre, cum s-au luptat perșii cu grecii într-un șir de mari războaie care au hotărât cursul istoriei, în ce fel Macedonia și Filip II, tatăl lui Alexandru cel Mare, au influențat istoria geților, cine au fost celții și cum au contribuit ei la identitatea dacilor.

GRECII

La finele Epocii Bronzului și începuturile primei **Epoci a Fierului**, adică acum mai bine de trei milenii, o înlănțuire de evenimente, atât naturale, cât și social-istorice, a afectat grav civilizațiile mediteraneene. Culturile miceniene din sudul Greciei continentale și din Creta au dispărut; în câteva generații grecii au renăscut – dar altfel. Practic au luat-o de la început, de pe alte temelii, în alte forme sociale și culturale. Marea Egee a devenit un „lac grecesc“.

Civilizația greacă a apărut în câteva orașe-state. Spre deosebire de romanii de mai târziu, care s-au extins de la un regat și apoi o „republică“ cu o conducere centrală și unică, care a tot crescut, grecii

GRECI, ROMANI, BARBARI

Istoricii fac mereu distincția între civilizația grecească și, apoi, cea romană din jurul Mării Mediterane, pe de o parte, și popoarele din afara acestui spațiu, așa-numiții barbari, pe de altă parte. Azi, noi numim barbar pe cineva necioplit, grosolan sau brutal. În trecut, grecii i-au numit *barbari* pe cei ce vorbeau limbi străine, de neînțeles pentru ei. Barbarul era străinul ne-grec. Aici intrau și fenicienii, egiptenii sau latinii din Italia. Romanii au preluat termenul, dar i-au dat un sens mai restrâns. Pentru romani barbarii nu mai erau cei de altă limbă (și în niciun caz popoare precum egiptenii sau grecii), ci popoarele din afara lumii elenistice și romane – în special neamurile de dincolo de hotarele imperiului. Această lume, indiferent de neam, a primit și un nume: *Barbaricum*, „lumea barbară“.

EUROPA DE SUD-EST cu granițele actuale și diversele denumiri geografice, noi sau antice, folosite în text.